

inscripție de la Sucidava. În legătură cu plină de curind necunoscutul *RTORIUS* poziția adoptată de Thomasson e aceea a lui Syme într-un studiu din 1968; mai de curind însă, cu ajutorul inscripției întregite de A. Rădulescu și M. Munteanu în *Epigraphica—Constanța*, chiar învățatul englez și-a schimbat concluziile, identificind pe necunoscut în persoana lui C. Uminidius Quadratus Severus Sertorius (Harvard St. in Class. Philology, 1980, p. 467—509). În problema controversată dacă sub Antoninus Pius Moesia Inferioară va fi avut doi guvernatori cu nume aproape asemănătoare, L. Iulius Statilius Severus și T. Statilius Iulius Severus, așa cum se admitea îndeobște, după pilda lui Stein, Thomasson urmează părerea lui Nesselhauf și Syme, după care ar fi vorba de o singură persoană, numită poate L. Iulius T. Statilius Severus.

În legătură cu guvernatorul necunoscut pomenit într-o inscripție din Callatis, al cărui cognomen se sfârșea în *-acus* și de care mi s-a întimplat să mă ocup într-un articol din

Mélanges Durrig, Thomasson înclină spre părerea mea, că ar fi vorba de C. Pantuleius Graptiacus. La fel, cînd e vorba de identificarea guvernatorului cu nume trunchiat din dedicația himnozilor histrieni din zilele lui Alexander Severus (Iulius Gaetulicus), dar nu și cînd e vorba de întregit numele trimisului imperial din inscripția histriană referitoare la refacerea unui *macellum* în cetatea presupusă a fi fost distrusă de goți în 340: Tullius Menophilus, postulat de Fitz și Mihailov, în loc de necunoscutul C. Pe..., după presupunerea mea și a Emiliei Boilă.

Despre *fasti* Daciei și ai Traciei nu am observații particulare de făcut: mă mulțumesc să relev că sînt întocmiți cu aceeași grijă și că, în ansamblu, darul oferit de Thomasson epigrafiștilor și istoricilor antichității e un binevenit ajutor în munca lor pasionantă, dar nu o dată anevoioasă.

D. M. Pippidi

NUBAR HAMPARȚUMIAN, *Corpus Cultus Equitis Thracii, IV: Moesia (Romanian Section) and Dacia*, Leiden, Brill, 1979, 128 p., 123 Plates and a Map.

Culegerea de monumente ale cultului Cavalerului trac aflate pe teritoriul României, întocmită de Nubar Hamparțumian pe temeiul unei harnice anchete încheiate în 1977, s-a editat de curind la Leida, ca al 74-lea volum din colecția binecunoscută *Etudes préliminaires aux Religions orientales dans l'Empire romain*, întemeiată și condusă cu un excepțional succes de profesorul M. J. Vermaseren.

În ciuda numeroaselor contribuții parțiale la cunoașterea receptării acestei divinități sincretizate de geto-dacii din stînga și din dreapta Dunării, ne lipsea plină acum o privire de ansamblu asupra problemei, care să reflecte cu exactitate nu numai iconografia locală a Zeului-Călăreț, natura și răspîndirea monumentelor (reliefuri funerare și votive), originea și limba credincioșilor (raportul între inscripțiile grecești și latine), ba pînă și asocierea Eroului cu alte divinități din panteonul greco-roman.

Clasamentul sistematic al documentelor realizat de autor ne lasă să înțelegem că răspîndirea lor a fost mai mare în Dobrogea decît în Transilvania: 147 piese în prima, față de numai 38 în a doua (în care sînt cuprinse și cele din Oltenia), în marea lor majoritate din secolele II—III e.n. Cele mai multe sînt de caracter votiv (39 din stelele purtînd inscripții), dar nu puține sînt și cele de caracter funerar. Curioasă apare și împrejurarea că

majoritatea monumentelor votive poartă inscripții grecești, cită vreme textele gravate pe cele funerare sînt mai ales latine.

Iconografic, piesele studiate prezintă puține variante față de tipul îndeobște cunoscut: pe unele reliefuri, un leu înlocuiește clinele sau un animal cornut, mistrețul. Tot așa, pe alte reliefuri, imaginea călărețului e flancată de una sau de două figuri feminine. În sfîrșit, de reținut e și faptul că divinitățile care pe unele monumente se alătură Cavalerului sînt: Dionysos (de cele mai multe ori), apoi Cybele, Hermes și Dioscurii. Dacă la aceste observații adăugăm împrejurarea că majoritatea icoanelor Cavalerului trac figurînd în culegere provin din cetățile grecești de pe litoral și prea puține din *Hinterland*-ul dobrogean, ajungem la concluzia intrucitva paradoxală că — pe baza materialului cunoscut — Cavalerul „trac” era, în primele veacuri ale erei noastre, adorat mai cu seamă de greci și de romani.

Adunarea materialului s-a făcut cu grijă și cred că nu mă înșel afirmînd că, pentru Dobrogea cel puțin, rare piese ar fi scăpat atenției editorului. Ca să mă refer numai la Histria și la teritoriul ei, n-aș avea de semnalat decît o inscripție care lipsește din volum: o dedicație greacă din secolul al II-lea e.n., nr. 131 în corpus-ul inscripțiilor histriene îngrijit de mine la Editura Academiei.

Cu privire la edicula de pretinsă origine necunoscută (actualmente la MNA), editată de Nubar Hamparțumian sub nr. 29, e de făcut în primul rînd observația că monumentul vine din Peletlia (cătun al comunei Vadu, jud. Constanța), în al doilea rînd, precizarea

că înainte de a fi reluată de Gabriella Bor-denache în culegerea ei *Sculture*, nr. 236, piesa fusese publicată de Pârvan în AA, 1915, col. 247.

D. M. Pippidi

WILHELM TOMASCHEK, *Die alten Thraker. Eine ethnologische Untersuchung. Unveränderter Nachdruck*, Viena, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1980, 130 + 70 + 103 p. 8°.

Cu prilejul ultimului Congres internațional de tracologie, ținut la Viena în 1980, Institutul de tracologie al Academiei bulgare de științe a luat inițiativa fericită de a reedita fără schimbări memorabila lucrare a lui Wilhelm Tomaschek, *Die alten Thraker. Eine ethnologische Studie*, publicată cu un veac în urmă în cunoscutele *Sitzungsberichte* ale Academiei austriece, Secția de filozofie și istorie, și anume în volumele 128—130—131.

Devenite curînd clasice prin informația vastă și metoda ireproșabilă, cele trei memorii din care e alcătuită lucrarea tratează succesiv despre seminițele trace și răspîndirea lor în spațiu, despre vestigiile limbii tracilor (glose, nume de plante, nume de zei), în sfîrșit despre antroponime și toponimie, hidronimie: orașe

și sate, munți, înălțimi și pasuri, riuri, izvoare și mări. Tot acest material lingvistic (și „etnologic”, cum preferă să se exprime autorul) era prezentat specialiștilor și cititorului profan în așa fel sistematizat și interpretat, încît pînă astăzi valoarea lucrării rămîne, în ciuda masei de informații — cele mai multe oferite de descoperiri epigrafice — venite să se adauge știrilor spicuite mai ales din autori.

În aceste condiții, reeditarea pe care o semnalează e merită să aducă în continuare cercetătorilor de toate vîrstele și limbile servicii neprețuite, într-o vreme cînd pretutîndeni în lume studiile tracologice se bucură de o faoare niciodată cunoscută înainte.

D. M. Pippidi

EVA GARAM, *Das awarenzeiliche Gräberfeld von Kisköre*, Akadémiai Kiado, Budapesta, 1979, 106 p. 25 fig., 42 pl. + un plan general al cimitirului, detașabil.

Lucrarea cu caracter monografic a Evei Garam, apărută relativ recent în seria *Fontes archaeologici Hungariae*, (sub titlul, *Cimitirul de epocă avară de la Kisköre*), după un scurt istoric al așezării de la Kisköre (comitatul Hőveves) și precizarea faptului că din cimitir s-au cercetat aproximativ 75 pînă la 80% din totalul mormintelor — începe prin a prezenta un „catalog” al mormintelor (cu 65 de planuri de situație), urmat de un capitol dedicat ritualurilor de înmormîntare, capitol în care observațiile expuse apar ca rezultatul unei munci arheologice dincolo de laborioasă, în mod deosebit asigurată din punct de vedere științific. Din acest capitol reținem următoarele: existența unor morminte „goale” (simbolice), descrierea poziției scheletelor, modul (și unele detalii de ritual) în care au fost unii indivizi înhumați, ofrandele depuse în morminte, precum și faptul că majoritatea mormintelor în care s-au găsit ofrande, vase sau găleți de lemn, aparțin fazei inițiale a cimitirului. În ultima parte a capitolului, în legătură cu orientarea mormintelor, se precizează

— drept dominantă — orientarea pe un ax nord-vest—sud-est și, totodată, că seria mormintelor aflate la est de un ax median nord-vest—nord-est, formează un grup ce aparține perioadei avar mijlocii (în linia mari anii 670—730), iar celelalte, formînd un grup situat la vest de axul amintit, perioadei avară tîrzie (a. 730—805). Primul grup aparținea — după autoare — unei comunități de războinici, în timp ce următorul pare să nu fi avut un asemenea caracter.

Următorul capitol, dedicat comentariilor („valorificării” — „Bewertung”) asupra inventarelor descoperite în morminte, prezintă o importanță aparte. El începe prin numărarea mormintelor (211) și a indivizilor înhumați (204, din care 132 aparțin perioadei inițiale și 72 ultimei faze a cimitirului) și continuă — în două mari subcapitole — prin prezentarea inventarelor celor două grupe, descoperite, respectiv, în mormintele de bărbați, femei și copii. În acest capitol, între altele, vor fi de remarcat analogiile, uneori directe, pe care autoarea le invocă în sprijinul